LingVaria
Rok XXI (2026) | 2 (42) | s. 217–233
https://doi.org/10.12797/LV.21.2026.42.14
Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Magdalena Pietrzak
Uniwersytet Łódzki, Łódź
magdalena.pietrzak@uni.lodz.pl

STAŁOŚĆ I ZMIENNOŚĆ WYPOWIEDZI PRASOWYCH NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH Z XVIII I XIX W.

Słowa klucze: prasa XVIII i XIX w., ciąg gatunkowy, powiadomienie o śmierci, nekrolog, sylwetka
Keywords: 18th–19th century press, genre sequence, death notification, obituary, profile

> Dzieje i współczesność języka można ujmować w kategoriach dialektycznej gry stałości i zmienności. Zmienność jest z jednej strony immanentną właściwością języka (jak zresztą każdego bytu – w myśl Heraklitowej zasady *panta rhei*), z drugiej zaś – wynikiem reakcji języka na zmiany w rzeczywistości pozajęzykowej (Walczak 2012: 209).

Słowa Bogdana Walczaka mogłyby nie tylko stanowić wprowadzenie do niniejszego artykułu, lecz także inicjować czy podsumowywać każdą niemalże refleksję nad językiem i jego wytworami. O ile zmienność łatwo badaczowi uchwycić, bo odwołuje się do rzeczywistości zastanej, o tyle trudniej określić to, co stałe, bo i ono na przestrzeni lat ulega przemianom. Historyk języka znajduje się w tej uprzywilejowanej pozycji, że zajmując się właśnie przeszłością języka, obserwując jego zmiany, przeobrażenia, ewolucję, łatwiej odnajduje w nim elementy stałe. A jak refleksyjnie stwierdził Walczak: „bez stałości nie byłoby ciągłości – warunku *sine qua non* funkcjonowania komunikacji językowej" (ibid.: 214).

Przedmiotem refleksji są wypowiedzi prasowe obecne w wybranych tytułach z XVIII i XIX w. Do bliższego oglądu wyselekcjonowałam teksty informujące o śmierci oraz przybliżające sylwetkę zmarłego. Wypowiedzi te stały się już przedmiotem językoznawczego opisu (zob. Pietrzak 2021b, 2022, 2023b, 2024), można zatem sformułować kilka uwag na temat ich przeobrażeń w dawnej prasie. Celowo nie posługuję się nazwami gatunkowymi, ponieważ te albo jeszcze nie funkcjonowały w obiegu prasowym (np. nekrolog – dopiero od XIX w.), albo, jeśli pojawiały się w tekstach (np. wzmianka), to nie sygnowały tekstów jako utrwalonych kulturowo i historycznie form wypowiedzi (zob. Pietrzak 2021a).

Podstawę materiałową rozważań stanowią teksty wyekscerpowane z warszawskich gazet (patrz wykaz źródeł) ukazujących się regularnie przez dłuższy czas. To ważne, ponieważ ciągłość procesu wydawniczego sprzyjała budowaniu i utrwalaniu warsztatu pisarskiego i redakcyjnego, a co za tym idzie – także kształtowaniu się świadomości twórców prasy.

Jako punkt wyjścia wybrano XVIII-wieczną prasę drukowaną, wtedy bowiem ukazała się pierwsza gazeta warszawska – „Kurier Polski”[1] (dalej Kur.Pol., roczniki 1730–1732, 1748), zamieszczający liczne informacje krajowe, w odróżnieniu od wcześniejszego „Merkuriusza Polskiego” z roku 1661[2]. Prasę tego okresu reprezentuje ponadto „Gazeta Warszawska” jezuity Stefana Łuskiny (dalej GW, rocznik 1780). Prasa XIX-wieczna ma szerszą reprezentację, co podyktowane jest rozwojem rynku wydawniczego. W tym czasie działalność dziennikarska i wydawnicza wyraźnie się profesjonalizuje, bycie dziennikarzem staje się zawodem. Sukcesywnie podejmowane są próby modernizacji zakładów i warsztatów drukarskich, co sprzyja powstawaniu kolejnych tytułów (zob. Dziki 2009; Jarosz 2023). Tytuły prasowe uwzględnione w opracowaniu to: „Kurier Warszawski”[3] (dalej Kur.War., wybrane numery z roczników: 1821, 1823, 1835, 1850), „Kurier Codzienny”[4] (dalej Kur.Codz., wybrane numery z roczników: 1865, 1866, 1880, 1893) oraz „Gazeta

---

1 „Kurier Polski” (1729–1760) – gazeta założona przez zakon pijarów, w 1729 r. ukazywała się pod nazwą „Nowiny Polskie”; wyróżniała się tym, że zamieszczała głównie informacje krajowe; od 1737 r. wydawcami „Kuriera” zostali jezuici; zob. Łojek 1976: 21–24.

2 „Merkuriusz Polski” („Merkurjusz Polski, Dzieie wszystkiego świata w sobie zamykaiący, dla informacyey pospolitey” 1661) – pierwsza polska gazeta periodyczna, wydawana była od 3 stycznia do 22 lipca 1661 r.; zob. Łojek 1976; Ostaszewska 2011.

3 „Kurier Warszawski” (1820–1939) – założony przez Brunona Kicińskiego; pierwszy numer ukazał się 1 stycznia 1821 r. „Kurier” w początku XIX w. stał się bardzo popularnym pismem codziennym Warszawy; wiadomości podzielone były na części krajową i zagraniczną i drukowane jedna za drugą bez tytułów, więcej w: Giełżyński 1962: 166–173.

4 „Kurier Codzienny” (1865–1905) – dziennik o charakterze informacyjno-publicystycznym; założycielem i pierwszym wydawcą był doświadczony dziennikarz Karol Kucz. Od 1887 r. współpracownikiem „Kuriera” był Bolesław Prus, który publikował tu swoje *Kroniki tygodniowe*, zob. Kmiecik 1971: 19.

Polska”[5] (dalej GP, wybrane numery z roczników: 1869, 1871, 1874). Zwiększa się, co oczywiste, konkurencyjność na rynku prasowym.

Instrumentarium badawcze niniejszych analiz stanowi aparat badawczo-analityczny genologii opisowej. W tym opracowaniu, podobnie jak i we wcześniejszych publikacjach z zakresu genologii lingwistycznej, odwołuję się do metodologii wypracowanej przez Marię Wojtak (2004, 2014a, 2019). Dodatkowo posługuję się pojęciem *ciągu gatunkowego*, które lubelska uczona zaczerpnęła z pracy Stefana Sawickiego (2004) i zastosowała w studiach nad komedią (Wojtak 2014b). Zdaniem Sawickiego *ciąg gatunkowy* jest przydatnym narzędziem w badaniach ewolucji gatunków literackich. Według niego:

> O jednolitości zbioru nie decyduje […] odniesienie do wspólnego wzorczego zbioru cech, lecz do jednostek sąsiadujących w ciągu. Definiujemy najpierw egzemplarz lub zbiór początkowy ciągu i z niego wyprowadzamy zjawiska następujące w czasie. Każdy element tego ciągu łączy podobieństwo do elementu poprzedzającego go i następującego po nim. To podobieństwo właśnie decyduje o więzi poszczególnych ogniw ciągu. Od pewnego momentu elementy ciągu mogą już nie mieć niczego wspólnego z ogniwem początkowym, choć przynależą do tego samego ciągu (Sawicki 2004: 203).

Kategoria *ciągu gatunkowego* może posłużyć do opisu ewolucji gatunku, który już w początkach swojego funkcjonowania w danej logosferze miał/ma w miarę utrwalone (bądź rozpoznawalne) wykładniki[6] (dotyczy to np. gatunków artystycznych lub użytkowych, ale o długotrwałej tradycji, np. recenzji). Natomiast w niniejszym szkicu chcę wykorzystać tę koncepcję do opisania przeobrażeń, jakim poddane zostały wypowiedzi powiadamiające o śmierci w prasie drukowanej od początków XVIII w. aż po ostatnie dekady XIX w.

Dotychczasowe badania nad tekstami prasowymi powiadamiającymi o śmierci w prasie okresu od XVII do XVIII w. pozwalają stwierdzić, że już w początkowych ogniwach tego ciągu gatunkowego ustabilizowały się pierwsze zbiory wyznaczników, do których zaliczyć należy: spetryfikowaną strukturę, skondensowanie treści oraz precyzję wysłowienia (zob. Pietrzak 2023b). Powiadomienia o zgonie były krótkimi, z reguły jednozdaniowymi wypowiedziami o funkcji informacyjnej. Strukturę tekstów XVII- i XVIII-wiecznych wyróżniał incipit zawierający lokalizację przestrzenną oraz datację (np. *z Warszawy d. 22. Aug.*). Była to cecha wspólna dla modelu

---

[5] „Gazeta Polska” (1826–1907, dawniej „Gazeta Codzienna” 1831–1861), była dziennikiem informacyjno-politycznym. Jej wydawcą był Leopold Kronenberg, a redaktorami m.in. Józef Ignacy Kraszewski, Józef Sikorski, Edward Leo. Z gazetą współpracował Prus, a od 1875 r. stałym felietonistą był Henryk Sienkiewicz; więcej na temat gazety zob. Kmiecik 1971; Giełżyński 1962.

[6] Takie postępowanie badawcze pozwoliło Marii Wojtak wyodrębnić w ewolucji komedii trzy etapy: „(1) czas współistnienia wielu modeli wzorca, (2) panowanie wzorca kanonicznego, (3) przełamywanie kanonu” (Wojtak 2019: 161–162, 274, 2014b: 69–85).

gatunkowego wiadomości prasowej wypracowanej w gazetach europejskich (Siuciak 2015: 331–332). Do elementów obligatoryjnych należy zaliczyć dane identyfikujące zmarłego: nazwisko (rzadziej z imieniem) z formami grzecznościowymi, określenia wskazujące na godność, zajmowane stanowisko. Stylistykę cechowała z kolei formuliczność, widoczna w leksyce nazywającej śmierć i opisującej okoliczności zgonu (czas, miejsce, informacje o faktach poprzedzających zgon – najczęściej wiadomości o chorobie)[7]. Oto przykładowe wypowiedzi:

> *z Warszawy d. 22. Aug.* […] Dnia dźiśieyszego ImćP. Starosta Wyszogrodzki stary o godzinie 6. z rana z tym się pożegnał światem (Kur.Pol. 1731, nr 87, s. 375)[8].

> *z Warszawy d. 19. Nov.* […] Tu w tych dniach IMć P. Branicki Kasztellan Halicki po długiey chorobie z tym się pożegnał światem, ktorego ćiało wywieziono do Lwowa, a Syn pomienionego IMći, Imć P. Chorąży Halicki pocztą pośpieszył do Saxonii, […] (Kur.Pol. 1732, nr 152, s. 261–262).

> *Z Brunświka dnia 30. Marca.* Dnia 26. tego Miesiąca, Xiąże Jmć nasz panuiący, z wielkim żalem Familii y całego Xięstwa, ruszony apoplexyą, przed północą, ztymsię światem pożegnał. Panował lat 45. miał rok 67. wieku swego (GW 1780, nr 35, s. 1).

> *Z Warszawy dnia 10. Czerwca*. Dzwony tuteyszych Kościołow, od kilku iuż dni ogłaszaią śmierć Jeymość Pani *Kossowskiey* Podskarbiney Nadworney Koronney, w przeszły wtorek z tego świata w tuteyszey Stolicy zeszłey (GW 1780, nr 47, s. 1).

Fakultatywnie powiadomienia mogły informować o przygotowaniach do uroczystości pogrzebowych, takich jak przeniesienie ciała do kaplicy albo kościoła, lub o odprawianych nabożeństwach (egzekwiach); podawana była też data pogrzebu, np.:

> *z Łucka d. 2. Octobris,* IMć P. Olszański Kasztellan Wołyński w Sobieszycach na Poleśiu w dobrach swoich z tym się pożegnał światem. Ciało iego tym czasem u OO. Dominikanow tuteyszych deponowano, pogrzeb zaś dopiero *in Ianuario* przyszłego roku ma *subsequi* (Kur.Pol. 1731, nr 94, s. 402).

W ciągu gatunkowym obejmującym powiadomienia o śmierci w prasie XVIII-wiecznej pojawiały się teksty modyfikujące przywołany wzorzec. Możliwe

---

[7] Szczegółowe analizy materiału prasowego znajdują się w publikacjach: Pietrzak 2023b, 2024.

[8] Przy cytowaniu fragmentów artykułów zastosowałam zasady transliteracji, wprowadziłam jednakże pewne uproszczenia, nieistotne dla zrozumienia sensu wypowiedzi, m.in. wprowadziłam nagłosowe *j*, zrezygnowałam z długiego *s*. Zachowałam także sposoby wyróżnień (kursywa, rozstrzelenie czcionki) zgodne z tekstem źródłowym.

przekształcenia polegały na rozbudowaniu wypowiedzi o dodatkowe segmenty, co wiązało się z poszerzeniem potencjału illokucyjnego wzorca. Badania empiryczne pozwoliły wskazać dwie ścieżki przeobrażeń. Pierwsza prowadziła do przyrostu treści opisujących, niekiedy dość obszernie, ostatnie chwile życia osoby. Informacje o przyjęciu sakramentów, o modlitwach przy łożu moribunda, o sporządzeniu testamentu stanowiły element *ars bene moriendi* (Rok 1991; Baczewski 2002: 221–224; Pietrzak 2021b, 2023b). Taki tekst pełnił głównie funkcję parenetyczną. Opis godnego umierania wyznaczał wzór dla czytelnika. W warstwie stylistycznej tego modelu zwraca uwagę dominacja słownictwa aksjologicznego i wywodzącego się z rejestru wysokiego (przykłady por. Pietrzak 2023b).

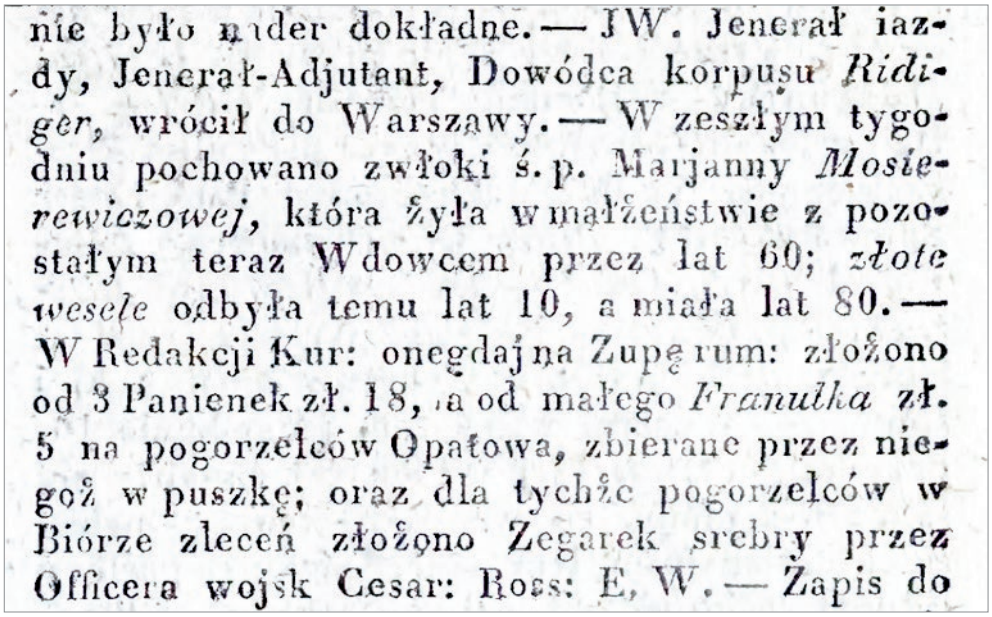
Druga ścieżka modyfikacji polegała na obudowywaniu informacji o śmierci charakterystyką dokonań zmarłego. Także w tym modelu (który można traktować jako praformę sylwetki wspomnieniowej) przeobrażenia koncentrują się na intensyfikowaniu barwy stylistycznej wypowiedzi przez wprowadzenie segmentów oceniających: *chwalebnie y pracowicie* [sprawował urząd], *przykładnie* [zszedł z tego świata], *piękney y rzadkiey* [doczekał się pociechy]. Znamienna dla późniejszej sylwetki wspomnieniowej (Pietrzak 2023a) jest petryfikacja części inicjalnej w postaci informacji o stracie, jaką ze śmiercią wybitnej jednostki poniosło społeczeństwo. Oto wybrany przykład:

> Z *Warszawy dnia 19. Kwiet*: Ziemia tuteysza *Warszawska*, utraciła iednego z naybiegleyszych w Prawie y z naypracowitszych w usługach Publicznych Urzędnika, w osobie Jmci Pana Walentego *Puchały* Podsędka teyże Ziemi *Warszawskiey*: który w Dobrach swych, *Jeżewice* zwanych, dnia 5. teraznieyszego Miesiąca z tymsię rozstawszy światem, pogrzebiony iest w *Górze* dnia 10. tegoż miesiąca w Kościele *JJ. XX Bernardynów*. Sprawował swóy Urząd chwalebnie y pracowicie przez lat prawie 15; zszedł zaś przykładnie z tego świata w Roku wieku swego 70. doczekawszy się piękney y rzadkiey pociechy z licznego y iuż na usługach Publicznych zostaiącego potomstwa, które wychowaniu od Oyca swego wziętemu, niemałą czyni sławę (GW 1780, nr 32, s. 1).

Jakościowy i ilościowy rozwój prasy wysokonakładowej w XIX w. (Dziki 2009) oraz jej postępująca demokratyzacja to czynniki, które mają wpływ na zamieszczane treści i ich kształt. Prasa początków XIX w. coraz więcej i chętniej informuje o śmierci nie tylko znanych i zasłużonych, lecz także zwykłych obywateli. Czynnik ten wpływa na utrwalenie wzorca wzmianki powiadamiającej o śmierci. Teksty realizujące ten model z czasem (od ok. lat 50.) będą zasilać rubrykę określaną mianem *nekrologia*. Jeszcze w pierwszych dekadach XIX w. najczęstszym miejscem ich występowania jest kronika informacyjna. Choć, jak już wspomniałam w innym miejscu (Pietrzak 2023b: 80), ułomnością prasy codziennej do połowy XIX w. był chaotyczny układ treści, bez porządku i hierarchii ważności. Informacje o śmierci

nie miały stałego miejsca publikacji. Najczęściej pojawiały się w rubrykach poświęconych wiadomościom lokalnym i krajowym, sąsiadując z innymi mniej lub bardziej istotnymi informacjami (zob. ryc. 1).

Ryc. 1. Informacja o pogrzebie Marianny Mosierewiczowej

nie było nader dokładne. — JW. Jenerał jazdy, Jenerał-Adjutant, Dowódca korpusu *Ridiger*, wrócił do Warszawy. — W zeszłym tygodniu pochowano zwłoki ś. p. Marjanny *Mosierewiczowej*, która żyła w małżeństwie z pozostałym teraz Wdowcem przez lat 60; *złote wesele* odbyła temu lat 10, a miała lat 80. — W Redakcji Kur: onegdaj na Zupę rum: złożono od 3 Panienek zł. 18, a od małego *Franulka* zł. 5 na pogorzelców Opatowa, zbierane przez niegoż w puszkę; oraz dla tychże pogorzelców w Biórze zleceń złożono Zegarek srebry przez Officera wojsk Cesar: Ross: E. W. — Zapis do

Źródło: Kur.War. 1835, nr 6, s. 29.

Przyrost wiadomości o zgonach, a także innych tekstów nekrograficznych, wymusił na redakcjach (od ok. lat 40. XIX w.) ich grupowanie w blokach. Fakt ten można odczytywać jako zapowiedź nieco później wyodrębnionej rubryki *nekrologia*. Oto przykład bloku tekstowego z „Kuriera Codziennego" z 1865 r., nr 3, s. 1:

(a) – Jutro, jako w pierwszą rocznicę śmierci ś. p. Marcelego *Reichat* Urzędnika Kom: Spr: Wew:, odprawiać się będzie żałobna Wotywa za spokój duszy jego o godz.: 9ej z rana, w Kościele Ks. Karmelitów na Lesznie; na które to Nabożeństwo pozostała Wdowa z dwojgiem Dzieci i Matką, zapraszają Krewnych, Kolegów i Przyjaciół.
(b) – Jutro o godzinie 10ej rano w kościele Ks. Reformatów odbędzie się żałobne nabożeństwo za duszę ś. p. Jadwigi z Bejtlichów *Precht*, na które pozostałe Dzieci, Wnuki i Prawnuki, Krewnych i Przyjaciół zapraszają.
(c) – Ignacy *Rutkowski*, Emeryt, wczoraj rozstał się z tym światem, mając lat 65. Pozostała Żona, zaprasza Krewnych i Przyjaciół na wyprowadzenie zwłok z kościoła Ś. Krzyża we Czwartek o godzinie 5ej na Cmentarz Powązkowski.

(d) – Miecio *Chwalibóg*, 6 miesięcy przeżywszy, wczoraj życie zakończył. Wyprowadzenie zwłok na cmentarz Powązkowski, odbędzie się dziś o godz: 4ej po południu.
(e) – Onegdaj pochowano na Cmentarzu Powązkowskim ś.p. Józia *Olsztyńskiego*. Wieczny odpoczynek duszy tego Aniołka.
(f) – Jan Kanty *Ostapowicz*, Student Szkoły głównej, po długiej chorobie przeżywszy lat 22 w dniu 3 b. m. życie zakończył. W nieutulonym żalu pozostały Ojciec wraz z Synem, zapraszają Krewnych, Przyjaciół i Kolegów zmarłego na eksportację zwłok w dniu 6m. b. m. we czwartek o godzinie 6ej po południu z kaplicy Ks. Reformatów na cmen. Powązkowski.
(g) – Doszła nas smutna wiadomość z Wilna, że w d. 27 czerwca r. b., po kilkodniowych cierpieniach oddała BOGU ducha, niegdyś obywatelka m. Warszawy ś. p. Anna z Voglów 1o voto Suchocka 2o *Czarnecka* wdowa po Andrzeju Czarneckim urzędniku Najwyższej Izby Obrachunkowej. – Dzieląc się tą smutną wiadomością z licznem gronem Przyjaciół, jakich tu ś. p. Anna pozostawiła, nie możemy nie oddać pośmiertnego hołdu, jaki tej zacnej niewieście przynależy się. Kto znał bliżej ś. p. Annę, ten nie zaprzeczy iż była wzorem żon i matek. Łagodność Jej charakteru, połączona z dobrocią serca, mimowoli przyciągała wszystkich. – Dziś, kiedy po 60-letniej pielgrzymce życia, ziemia pokrywa jej szacowne zwłoki ś.p. Anny Dzieci, Wnuki i Familja pogrążeni w ciężkiej a prawdziwej boleści, wznoszą modły o spokój Jej duszy, te kilka słów, niech będą odgłosem niezatartej pamięci, jaką ś. p. Anna po sobie pozostawia. – A. K.

Przywołane cytaty dobrze odzwierciedlają przemiany, jakie dokonały się w obrębie pola gatunkowego wypowiedzi nekrograficznych. Tożsamość gatunku zapewniały elementy stałe, stabilizujące się od XVIII w. Powtórzę: były to spetryfikowana struktura (którą tworzyły ułożone w różnych konfiguracjach: imię i nazwisko zmarłego, data i miejsce śmierci + formuła informująca o śmierci + formuła informująca o okolicznościach śmierci), skondensowanie treści oraz precyzja wysłowienia. Zmiana, jaka dokonała się w strukturze wzmianki, dotyczyła części incipitowej. Nazwa miejscowości i datacja sygnujące informacje o zgonie w prasie XVIII-wiecznej stały się zbędne w prasie codziennej XIX w. Poniżej kilka przykładowych realizacji tego wzorca:

– Wczoraj przeniosła się do wieczności Izabella z Łuszczewskich *Płonczyńska*, w wieku lat 73, wdowa po niegdy Pułkowniku b. W. P. (Kur.Codz. 1865, nr 143, s. 2).

– Ś. p. Michał ze Żmigrodu Hr. Stadnicki opatrzony ŚŚ. Sakramentami, po długiej i ciężkiej chorobie w 65 roku życia, w dniu 9-m b. m. Bogu ducha oddał (GP 1871, nr 199, s. 2).

Dnia 15 grudnia r. z., po krótkiej lecz ciężkiej chorobie, zmarła ś. p. Albertyna z Bielskich Karczewska, obywatelka powiatu Kobryńskiego, goszcząca u krewnych w tymże powiecie zamieszkałych (GP 1874, nr 40, s. 4).

– Ś. p. Jerzy Alexa, lekarz, po długiej i ciężkiej chorobie, opatrzony ŚŚ. Sakramentami, przeżywszy lat 30, w dniu 10 kwietnia r. b. rozstał się z tym światem (GP 1874, nr 79, s. 4).

Przemiany, jakim podlegał ten wzorzec, szły wielotorowo. Dość częstą modyfikacją było uzupełnienie informacji o zgonie szczegółami dotyczącymi pogrzebu (zob. przykład (f) powyżej) z jednoczesnym zaproszeniem na uroczystości pogrzebowe, por. poniższe przykłady z „Kuriera Codziennego":

† Ś. p. Ludwik *Kraków*, emeryt, przeżywszy lat 73, w dniu 2 b. m. i r. przeniósł się do wieczności. Pozostała żona wraz z synami, synowemi i wnukami, **zaprasza** krewnych, przyjaciół i znajomych na wyprowadzenie zwłok w d. 4 b. m., t. j. w niedzielę, o godzinie 1 ej po południu, z kościoła Sto-Krzyskiego na cmentarz Powązkowski, oraz na żałobne nabożeństwo w dniu następnym, t. j. w poniedziałek, o godzinie 11-ej z rana, w tymże kościele odbyć się mające (Kur.Codz. 1880, nr 2, s. 3).

† Ś. p. Henryk *Krajewski*, po krótkich cierpieniach życie zakończył. – Pogrążone w żalu dwie nieletnie córki, oraz brat i siostry, **zapraszają** krewnych, przyjaciół i znajomych na pogrzeb w niedzielę, d. 4 stycznia, o godzinie 3-ej po południu, z kościoła Śgo Krzyża odbyć się mający (Kur.Codz. 1880, nr 2, s. 3).

† Ś. p. Joanna z Dytkowskich *Wierzbowska*, po długiej i ciężkiej chorobie zakończyła życie w dniu 11 lutego r. b., w mieście Piotrkowie. Pozostały brat łącznie z familią, **zaprasza** krewnych, przyjaciół i znajomych na mszę św. za duszę zmarłej, odbyć się mającą w kościele Ś-ej Anny na Krakowskiem Przedmieściu dnia 20 lutego, o godzinie 10-ej rano (Kur.Codz. 1880, nr 39, s. 3).

Kolejna modyfikacja wiąże się ze zmianą głównej intencji tekstu, którą jest poinformowanie o rocznicy śmierci. Wzmianki zawiadamiające o mszach rocznicowych (zob. przykłady (a), (b)) często pojawiały się w blokach wypowiedzi nekrograficznych, a później w rubryce *Nekrologia*. Oprócz celu informacyjnego teksty te pełniły funkcje dyrektywną (zapraszały krewnych i znajomych zmarłego na nabożeństwo) oraz fatyczną – służyły nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu między nadawcą i odbiorcą (Krauz 2004: 170). Obecność czasownika *zapraszać* pozwala sytuować takie teksty w grupie zaproszeń. Tę modyfikację można potraktować jako realizację wzorca adaptacyjnego. Oto przykłady z „Kuriera Codziennego":

– Jutro jako w smutną rocznicę śmierci ś. p. Pauliny z Jarockich *Kwaśniewskiej*, w kościele księży Reformatów o godzinie wpół do 10-ej z rana, odprawioną zostanie żałobna wotywa za spokój jej duszy, na którą pozostały mąż wraz z nieletnim synem, krewnych i przyjaciół **zaprasza** (Kur.Codz. 1865, nr 150, s. 2).

† Dnia 21 b. m. jako w rocznicę imienin ś. p. Eleonory z Bielskich *Włoczewskiej*, w kościele Ś-go Aleksandra, o godzinie 9 ej rano, odprawionem będzie nabożeństwo za spokój jej duszy, na które pozostały mąż wraz z synem, **zaprasza** krewnych, przyjaciół i znajomych (Kur.Codz. 1880, nr 40, s. 3).

† W sobotę, to jest dnia 21 lutego r. b., jako w szóstą rocznicę śmierci ś. p. Szczepana *Kuczker*, odprawi się Nabożeństwo żałobne w kościele Narodzenia Najświętszej Maryi Panny na Lesznie, o godzinie 11-ej rano, na które pozostali w ciężkim smutku rodzice i siostra zmarłego, **zapraszają** krewnych i życzliwych (Kur.Codz. 1880, nr 40, s. 3).

† W dniu 23 lutego r. b., w rocznicę śmierci nieodżałowanej ś. p. Heleny *Pawlikowskiej*, odbędzie się w kościele Ś-go Krzyża, o godzinie 10 ej rano, nabożeństwo żałobne, na które **zaprasza się** znajomych i życzliwych (Kur.Codz. 1880, nr 41, s. 3).

Tego typu wypowiedzi wyróżnia silnie spetryfikowana, niemalże kliszowana, struktura, realizowana przez formuliczne zestawienia: *dnia/w dniu jako w rocznicę śmierci/imienin ś. p. X, w kościele Y, o godzinie* […] *odprawi się/odbędzie się nabożeństwo, na które Z zapraszają* […].

W XIX-wiecznej praktyce prasowej wyrazista staje się ścieżka modyfikacji z XVIII w. polegająca na obudowywaniu informacji o śmierci charakterystyką dokonań zmarłego, podkreślaniu jego walorów moralnych i charakterologicznych. Ten rodzaj przeobrażeń, oprócz poszerzenia potencjału illokucyjnego o funkcje emocjonalno-oceniające, dokonuje się głównie w warstwie stylistycznej (co jest determinowane pragmatycznie). Dominuje słownictwo waloryzujące osobę zmarłego, jego dokonania, przymioty itp. W funkcji wykładników waloryzowania występują: formy superlatywne, słownictwo nacechowane emocjonalnie i określenia metaforyczne, zwłaszcza te, które opisują reakcję na zgon i oddają szacunek zmarłemu. Oto przykładowe teksty:

Umarł onegdaj Franciszek Zaleski Intendent domu kary i poprawy, zbyt zawcześnie, bo dopiero w 37. roku życia; był on Kapitanem w jedynastym pułku piechoty, i wsławił się w obronie wyspy *Heli* przeciw Anglikom; umiał on pogodzić obowiązki urzędnika z dobrocią serca, czego są dowodem łzy więźniów wylewane przy jego zwłokach (Kur.War. 1821, nr 79, s. 1).

W dniu 28 z. m. i r., w dobrach dziedzicznych *Kąty*, zeszła z tego świata Justyna *Morzycka*, Córka JWW. Marcelego i Dyonizji z Pląskowkich małżonków *Morzyckich*, Sędziostwa Pokoju Okręgu Kowalskiego. Wzorowa Córka, najlepsza i najprzywiązańsza Siostra, najstalsza Przyjaciółka, najłagodniejsza dla sług i włościan Pani, takie były przymioty tego Anioła ziemi, co w krótkiej wędrówce życia, wszystkich

zobowiązał, serdecznie ukochał, i na żal wieczny opuścił. Pokój wieczny Cieniom sprawiedliwej Niewiasty, co w cichym zakresie swego powołania, z wszystkich się obowiązków wywiązała, Łzy całej Rodziny, Przyjaciół, sług i włościan, stały się pomnikiem zmarłej, którego niszcząca ręka nie zatrze (Kur.War. 1850, nr 3, s. 10).

W ciągu gatunkowym te zmodyfikowane o dodatkowe segmenty powiadomienia stanowią pomost między nekrologiem a wspomnieniem pośmiertnym i/lub sylwetką pośmiertną. XIX-wieczna praktyka prasowa wyraźnie dowodzi, że zgon znanej lub bliskiej komuś osoby był pretekstem do publikowania obszerniejszych wiadomości przybliżających sylwetkę i osiągnięcia zmarłego. W ten sposób powstawały kolejne ogniwa wiążące w ciągu gatunkowym, co – jak wiemy z dzisiejszej perspektywy – prowadziło do wykształcenia się nowych gatunków w obrębie pola gatunkowego nekrologii. Dla porządku należy dodać, że do ok. połowy XIX w. wypowiedzi poświęcone zmarłym rzadko opatrywane były stosowną nazwą gatunkową (zob. Pietrzak 2021b, 2023b). Z przeglądu materiału prasowego wynika, że pierwsze artykuły wspomnieniowe były redagowane przez osoby prywatne (często zaprzyjaźnione z rodziną zmarłego) i wysyłane do redakcji gazety. Teksty takie opatrywano skrótem (Nad./Ar.nad./Art.na/A.n.) lub inną informacją, np.: *Artykuł nadesłany* (Kur.War. 1821, nr 299, s. 1), *Artykuł nadesłany z Puław d. 16 Grud:1823 roku* (Kur. War. 1823, nr 303, s. 1). W przypadku osób powszechnie znanych to redakcje gazet umieszczały artykuły wspomnieniowe lub sylwetki zmarłych (zob. Pietrzak 2022). Oto przykłady tekstów nadesłanych:

(Nadesłane). W Radomiu w d. 31 z. m. po krótkiej słabości z żalem powszechnym, zmarł ś. p. Hipolit Jurczewski b. Inspektor Członek Zarządu Komunikacji, dymisjonowany Podpułkownik korpusu Inżenjerów, Kawaler Orderów: Św. Anny kl. II z koroną, Św. Stanisława kla. II z kor. Św. Włodzimierza klasy III, dwóch medali i znaku nieskazitelnej służby za lat XL. **Uosobiona prawość i gorliwość jaka cechowała przez lat 44 bez przerwy wszelkie czynności służbowe**, dotyczące wyłącznie dobra i całości dróg bitych w Królestwie, **stawia ś. p. Hipolita Jurczewskiego, w rzędzie najzasłużeńszych i najuczciwszych urzędników i obywateli kraju**. Wszyscy też podzielają głęboki smutek pozostałej licznej jego rodziny, dotkniętej po świeżej stracie syna, tym drugim w jednym roku jeszcze dotkliwszym ciosem. Ukój swą boleść strapiona rodzino tą myślą, że ś. p. p. Hipolit, pozostawił ci wprawdzie li tylko imie, ale imie jakiego żadnemi pieniędzmi u ogółu kupić sobie nie można. – Przyjaciel domu, *F. M*. (Kur.Codz. 1866, nr 4, s. 2).

(A. n.) W dniu 8 b. m. pogrzebano zwłoki ś. p. Romana *Ziembińskiego*, który ciężką i długą niemocą dotknięty, w sile wieku, gdyż zaledwie 30ty rok licząc, poświęcając połowę swego życia pracom w zawodzie Farmaceutycznym, zgasł; tak przedwczesny skon dotkliwie zasmucił licznych Kolegów i Znajomych zmarłego, **bo też istotnie ś.**

p. *Roman* umiał sobie zjednać życzliwość Zwierzchników swą gorliwą i usilną pracą, jako też i Kolegów szlachetnością serca i ujmującą uprzejmością dla wszystkich którzy go bliżej znali. Uważamy za miłą powinność złożyć najserdeczniejsze **podziękowanie** w imieniu stroskanej Siostry, wszystkim szanownym Panom oraz Kolegom, którzy swym hojnym współudziałem wpłynęli na oddanie przyzwoitej usługi chrześcijańskiej zmarłemu, jak niemniej i tym zacnym, chociaż w szczupłem gronie Przyjaciołom, którzy na własnych ramionach unosząc, złożyli w mogile Jego szczątki. Pokój wieczny Twej duszy *Romanie*! – Koledzy, N. *Chwastkiewicz* P. F., i A. *Pukszta* U.F. (Kur.War. 1850, nr 10, s. 53).

Wypowiedzi te zasadniczo składają się z trzech segmentów: pierwszy ma charakter informacyjny i przynosi wiadomość o śmierci lub odbytej uroczystości pogrzebowej. Nadawca przypomina, kim była dana osoba, wymienia jej zasługi, odznaczenia („b. Inspektor Członek Zarządu Komunikacji, dymisjonowany Podpułkownik korpusu Inżenjerów, Kawaler Orderów […]", „poświęcając połowę swego życia pracom w zawodzie Farmaceutycznym"). W przypadku zmarłych kobiet określa się pokrewieństwo lub powinowactwo z perspektywy męskiej: „Zmarła była córką Józefa i Anny Maryanny z Krzyżanowskich Dębno małżonków Sas Pohoreckich. Urodzona w r. 1804, poślubioną została w r. 1817 Tomaszowi Lubicz Dzierzyńskiemu, z którym miała już zmarłe obecnie dzieci […]" (Kur.Codz. 1880, nr 31, s. 3). Natomiast drugi segment – komentujący i oceniający – odznacza się silnym subiektywizmem i nacechowaniem emocjonalnym. Nasycony jest leksyką wartościującą, budującą patos wypowiedzi („Uosobiona prawość i gorliwość jaka cechowała przez lat 44 bez przerwy wszelkie czynności służbowe"; „stawia ś. p. Hipolita Jurczewskiego, w rzędzie najzasłużeńszych i najuczciwszych urzędników i obywateli kraju"; „do ostatniej chwili życia swego, z podziwienia godną wytrwałością i zamiłowaniem, poświęcała się gospodarstwu i administrowała sama swoim majątkiem. […] świadczyła wiele dobrego, nieszczęścia wszelkie przenosiła ze szczerą rezygnacyą chrześciańską i jaśnieją cichemi cnotami, była typem dawnej matrony naszej", Kur.Codz. 1880, nr 31, s. 3). Trzeci segment, kończący artykuł wspomnieniowy, wykazuje tendencję do petryfikacji, a to za sprawą formuły wieńczącej wypowiedź – jest to akt dyrektywny (nierzadko skierowany do zmarłego) lub formuła oddająca cześć zmarłemu: „Cześć jej zacnej pamięci i wieczny odpoczynek. Dr. S. K." (Kur.Codz. 1880, nr 31, s. 3), „Spokój mu wieczny" (Kur.Codz. 1893, nr 342, s. 2), „Spoczywaj drogi Cieniu spokojnie w twojej mogile zroszonej łzami Rodziny, i przyjm te kilka wyrazów, niemogących skreślić twoich przymiotów, pamięć twoja nazawsze pozostaje w naszych sercach. – T.K." (Kur.War. 1850, nr 9, s. 46). Całość sygnowana jest podpisem nadawcy (w formie inicjałów lub pełnego nazwiska). Jak widzimy w przywołanych przykładach, część końcowa może zawierać inne formy osobistego wyrażania żalu po zmarłym, w tym formuły pocieszenia czy podziękowania za udział w uroczystości pogrzebowej.

Ponadto modyfikacje korpusu tekstowego wypowiedzi wspomnieniowych zmierzały w kierunku wzorców adaptacyjnych. Chodzi tu głównie o sięganie do konwencji życiorysu. Standardowo taki segment rozpoczynał się od informacji o dacie i miejscu urodzenia, a w następnej kolejności mowa była o edukacji i innych faktach z życia. Zob. poniższe przykłady:

> – W tych dniach zmarł w Brnie, w Austrji, *Karol Lewiński*, prezes okręgu sądowego morawskiego. **Urodził się we Lwowie w 1813 r.** Poświęcił się zawodowi prawnemu; od roku 1849 należał do ministerjum sprawiedliwości w Wiedniu. Za ministerjum Bacha przedzielony był do zarządu policji; w 1859 został wiceprezesem sądu krajowego. W 1861 roku Schmerling przeniósł go do ministerjum stanu; Belcredi wyrobił mu posadę, którą w końcu życia zajmował; nieco przedtem mianowany został baronem. Lewiński znany był powszechnie w Wiedniu przez swój długoletni wpływ na prassę i teatra. O zręczności jego wnosić można z tego, że mimo różnych systemów rządowych, ciągle się wznosił na drodze urzędniczej. Był bezżenny. Brat jego jest professorem w Teresianum w Wiedniu (GP 1869, nr 97, s. 2).

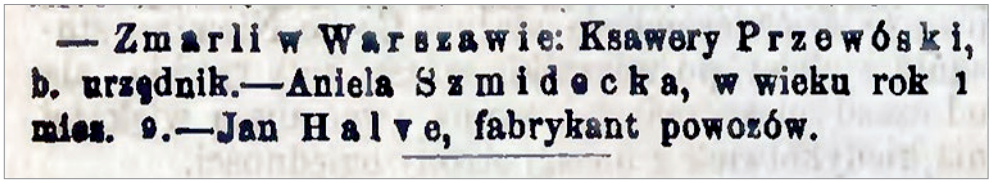
> – **Wspomnienie pośmiertne**. W d. 9 b. m. zmarł w naszem mieście Mikołaj Jaxa Bykowski, doktór medycyny, brat nieżyjącego już pisarza Piotra. Ś. p. Mikołaj **Jaxa Bykowski urodził się w r. 1819 we wsi Jakuszyńcach, pow. winnickiego gub. podolskiej**. Po wyjściu ze szkół, B. wstąpił na wydział medyczny uniwersytetu moskiewskiego, który ukończył *cum eximia laude*. Następnie przez czas jakiś był docentem przy tymże uniwersytecie, poczem poświęcał się praktyce lekarskiej. Zmarły był człowiekiem dużej wiedzy, rzadkich przymiotów duszy i serca. To też pozostawił po sobie szczery żal wśród wszystkich, którzy go znali. Spokój mu wieczny (Kur.Codz. 1893, nr 342, s. 2).

Przedstawiony model wspomnienia pośmiertnego bliski jest tekstom sylwetek wspomnieniowych. Te ostatnie, co wynika z dotychczasowych badań (Pietrzak 2022, 2023a), mają bardziej rozbudowane segmenty, zwłaszcza korpus tekstowy poświęcony osiągnięciom i drodze życiowej zmarłego. Co charakterystyczne, sylwetki, zwane nierzadko życiorysami lub *portretami*, zaczęły pojawiać się w prasie w drugiej połowie XIX w. Można zatem przypuszczać, że stanowią kolejne ogniwo ciągu gatunkowego, którego początek wyznaczyła wzmianka powiadamiająca o śmierci.

Na koniec słów kilka na temat miejsca (i sposobu) publikacji omawianych powiadomień o śmierci. Sygnały gatunkowe, czyli „zewnętrzne cechy wypowiedzi, które pozwalają wstępnie i hipotetycznie dookreślić reprezentowany przez nią gatunek" (Wojtak 2014a: 66), należą do istotnych wskaźników gatunków, zwłaszcza w sytuacji, gdy badacz nie może wspomóc się nazwą gatunkową. W prasie XVIII-wiecznej rola powiadomienia o śmierci była równorzędna do roli każdej innej wiadomości. Świadczył o tym incipit zawierający lokalizację przestrzenną oraz datację, co było

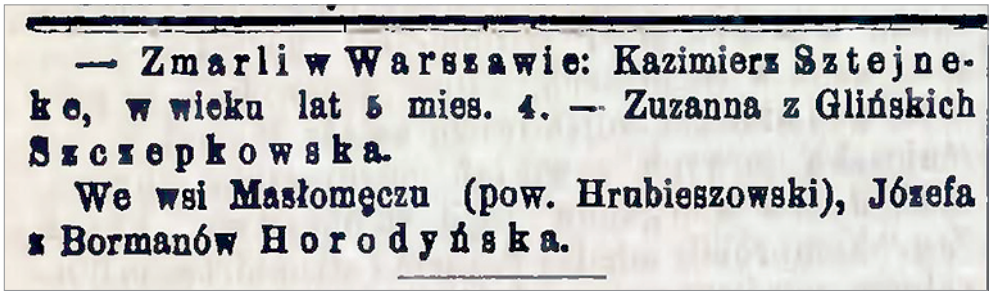
typowe dla ówczesnego modelu gatunkowego wiadomości prasowej. W początkach XIX w. informacje o zgonie zasilają bądź kroniki informacyjne (jeśli dana gazeta takową miała), bądź też uszeregowane są w ciągu innych informacji. Przypomnę, że poszczególne redakcje wypracowywały własną praktykę publikacyjną. Jeszcze w połowie XIX stulecia widoczny jest chaos w publikowaniu tego typu informacji. Na przykład „Gazeta Polska" w latach 70. miała już rubrykę *Nekrologja*, a jednocześnie rubrykę *zmarli w* + nazwa miasta. W tej rubryce informacja o zgonie była lapidarna, ograniczała się do podania imienia i nazwiska, fakultatywnie była uzupełniona o wiek i godność. Co ważne, miała ona ustalone miejsce na czwartej (często ostatniej) stronie, po *Wiadomościach handlowych*. Ale trzeba dodać, że powiadomienia o śmierci były umieszczane w innych rubrykach, np. w *Wiadomościach krajowych bieżących* (zob. ryc. 2 i 3).

Ryc. 2. Powiadomienie o śmierci w rubryce *Wiadomości krajowe bieżące*

— Zmarli w Warszawie: Ksawery Przewóski, b. urzędnik.—Aniela Szmidecka, w wieku rok 1 mies. 9.—Jan Halve, fabrykant powozów.

Źródło: GP 1874, nr 7, s. 4.

Ryc. 3. Powiadomienie o śmierci w rubryce *Wiadomości krajowe bieżące*

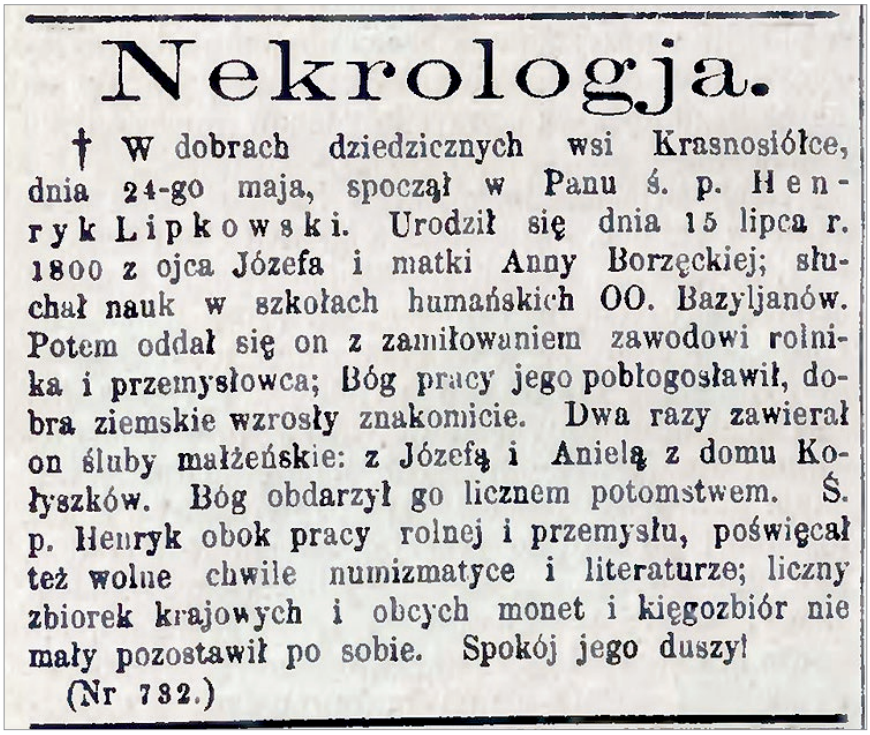

— Zmarli w Warszawie: Kazimierz Sztejneke, w wieku lat 5 mies. 4. — Zuzanna z Glińskich Szczepkowska.

We wsi Masłomęczu (pow. Hrubieszowski), Józefa z Bormanów Horodyńska.

Źródło: GP 1874, nr 82, s. 4.

W większości tytułów prasowych praktykowano grupowanie wiadomości nekrograficznych, co ostatecznie doprowadziło do wyodrębnienia rubryki *Nekrologia* oraz do stopniowego stabilizowania miejsca publikacji, często na ostatnich stronach gazety (zob. ryc. 4 i 5).

Ryc. 4. Powiadomienie o śmierci w rubryce *Nekrologia*

Nekrologja.

† W dobrach dziedzicznych wsi Krasnosiółce, dnia 24-go maja, spoczął w Panu ś. p. Henryk Lipkowski. Urodził się dnia 15 lipca r. 1800 z ojca Józefa i matki Anny Borzęckiej; słuchał nauk w szkołach humańskich OO. Bazyljanów. Potem oddał się on z zamiłowaniem zawodowi rolnika i przemysłowca; Bóg pracy jego pobłogosławił, dobra ziemskie wzrosły znakomicie. Dwa razy zawierał on śluby małżeńskie: z Józefą i Anielą z domu Kołyszków. Bóg obdarzył go licznem potomstwem. Ś. p. Henryk obok pracy rolnej i przemysłu, poświęcał też wolne chwile numizmatyce i literaturze; liczny zbiorek krajowych i obcych monet i księgozbiór nie mały pozostawił po sobie. Spokój jego duszy!

(Nr 732.)

Źródło: GP 1871, nr 132, s. 4.

Ryc. 5. Powiadomienie o nabożeństwie żałobnym w rubryce *Nekrologia*

Nekrologja.

— W dniu 28 czerwca r. b. w kościele Ś-go Józefa Oblubieńca na Krakowskiem Przedmieściu, odbędzie się o godzinie 11-ej żałobne nabożeństwo za ś. p. familję Paczów v Paczuskich herbu Gozdawa, na które to, Józef Pacz v Paczuski, zaprasza przyjaciół i znajomych tejże familji na toż żałobne nabożeństwo.

(Nr 752).

Źródło: GP 1871, nr 134, s. 4.

Wzorzec gatunkowy powiadomienia o śmierci (dzisiejszego nekrologu) kształtował się nie pod wpływem teoretycznych dyskusji, lecz na skutek praktyki prasowej, która z kolei wynikała z założeń redakcji oraz możliwości, jakie dawał wciąż doskonalący się i modernizujący warsztat drukarski. Mimo tak szybko zmieniających się czynników, jak i zróżnicowania rynku prasowego (zwłaszcza w XIX stuleciu) możliwe jest przedstawienie głównych ścieżek, którymi przebiegały modyfikacje wzorca gatunkowego powiadomień o śmierci w ciągu gatunkowym od XVII do XIX w. Początek ciągu wyznaczają krótkie wiadomości powiadamiające o zgonie. Wyróżnia je spetryfikowana struktura (właściwa ówczesnej wiadomości z nazwą miejscowości i datą), skondensowanie treści oraz formuliczność jako cecha stylistyczna. Już w XVIII w. dokonują się przeobrażenia tego wzorca polegające na rozbudowaniu treści, po pierwsze o elementy informacyjno-oceniające (podporządkowane funkcji wspomnieniowej), po drugie o opis ostatnich chwil życia (i te treści podporządkowane są funkcji parenetycznej). Prasa XIX-wieczna przejmuje i utrwala wzorzec wiadomości/wzmianki powiadamiającej o śmierci i zarazem przeprowadza kolejne modyfikacje. Pierwszy kierunek tych przemian zachowuje model wspomnieniowy, prowadzący ostatecznie do wyodrębnienia się wspomnienia pośmiertnego i sylwetki wspomnieniowej. Drugi cykl modyfikacji dokonuje się w obrębie zmian hierarchii potencjału illokucyjnego – z informacyjnego na informacyjno-dyrektywny, prowadzący do powstania nekrologu (i jego odmian) informującego o śmierci (lub o rocznicy zgonu) i jednocześnie zapraszającego na pogrzeb (lub mszę/nabożeństwo).

Źródła

GP: „Gazeta Polska", [on-line:] https://crispa.uw.edu.pl (dostęp: styczeń–kwiecień 2024).
GW: „Gazeta Warszawska", [on-line:] https://crispa.uw.edu.pl (dostęp: styczeń–kwiecień 2024).
Kur.Codz.: „Kurier Codzienny", [on-line:] https://crispa.uw.edu.pl (dostęp: styczeń–kwiecień 2024).
Kur.Pol.: „Kurier Polski", [on-line:] https://crispa.uw.edu.pl (dostęp: styczeń–kwiecień 2024).
Kur.War.: „Kurier Warszawski", [on-line:] https://crispa.uw.edu.pl (dostęp: styczeń–kwiecień 2024).

Literatura

Baczewski S., 2002, *Obraz śmierci w XVII-wiecznych polskich kazaniach pogrzebowych*, „Roczniki Humanistyczne" t. L, z. 1, s. 201–229.
Dziki S., 2009, *Dzieje prasy polskiej do 1989 r.*, [w:] E. Chudziński (red.), *Słownik wiedzy o mediach*, Warszawa–Bielsko-Biała, s. 69–94.
Giełżyński W., 1962, *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa.

Jarosz B., 2023, *Język zawodowy polskich dziennikarzy prasowych (XIX–XXI w.)*, Lublin.
Kmiecik Z., 1971, *Prasa warszawska w okresie pozytywizmu (1864–1885)*, „Materiały i Studia do Historii Prasy i Czasopiśmiennictwa Polskiego", z. 13, Warszawa.
Krauz M., 2004, *Tekst zaproszenia: wzorzec gatunkowy i jego przeobrażenia*, [w:] D. Ostaszewska (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 2: *Tekst a gatunek*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach", nr 2193, Katowice, s. 169–179.
Łojek J., 1976, *Prasa polska w latach 1661–1831*, [w:] J. Łojek (red.), *Prasa polska w latach 1661–1864*, „Historia Prasy Polskiej", 1, Warszawa, s. 11–109.
Ostaszewska D., 2011, *„Merkuriusz Polski" – początek kształtowania się komunikacji masowej*, [w:] S. Borawski, M. Hawrysz (red.), *Zielonogórskie seminaria językoznawcze 2010*, Zielona Góra, s. 85–96.
Pietrzak M., 2021a, *Odnajdywanie śladów przeszłości gatunków prasowych. Uwagi historyka języka*, „Język Polski" CI, nr 2, s. 100–111, https://doi.org/10.31286/JP.101.2.8.
Pietrzak M., 2021b, *Zaczątki sylwetki w prasie. Uwagi historyka języka*, [w:] E. Horyń, E. Młynarczyk, P. Żmigrodzki (red.), *Język polski – między tradycją a współczesnością. Księga jubileuszowa z okazji stulecia Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego*, „Prace Monograficzne. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie", nr 1030, Kraków, s. 505–514.
Pietrzak M., 2022, *„Zaszczytnie odznaczeni na polu naukowem". Obraz polskich uczonych i badaczy w „Wędrowcu" (1863–1906)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza" t. 29, nr 1: *Studia nad polszczyzną historyczną*, s. 137–159, https://doi.org/10.14746/pspsj.2022.29.1.9.
Pietrzak M., 2023a, *Kształt stylistyczny sylwetki prasowej (na materiale prasy dziewiętnastowiecznej)*, „Stylistyka" t. 32, s. 245–267, https://doi.org/10.25167/Stylistyka32.2023.14.
Pietrzak M., 2023b, *Powiadomienia o śmierci w prasie XVII–XVIII i początków XIX wieku jako świadectwo życia gatunków*, „Język Polski" CIII, nr 3, s. 71–85, https://doi.org/10.31286/JP.00195.
Pietrzak M., 2024, *Nazwy śmierci i okoliczności zgonu w wypowiedziach prasowych od XVII do początków XIX wieku*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza" t. 31, nr 2, s. 271–287, https://doi.org/10.14746/pspsj.2024.31.2.16.
Rok B., 1991, *Zagadnienie śmierci w kulturze Rzeczypospolitej czasów saskich*, „Acta Universitatis Wratislaviensis 1331. Historia", nr 95, Wrocław.
Sawicki S., 2004, *Gatunek literacki: pojęcie klasyfikacyjne, typologiczne, politypiczne?*, [w:] J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura (red.), *Akty i gatunki mowy*, „Współczesna Polszczyzna. Wybór opracowań", t. 3, Lublin, s. 197–204.
Siuciak M., 2015, *Problem kształtowania się gatunku a stabilizacja jego nazwy – na przykładzie wiadomości prasowej*, [w:] D. Ostaszewska, J. Przyklenk (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5: *Gatunek a granice*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach", nr 3266, Katowice, s. 326–334.
Walczak B., 2012, *Od średniowiecznej do współczesnej polszczyzny, czyli o stałości w języku*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny" t. 11, s. 209–220.
Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.
Wojtak M., 2014a, *Genologiczna analiza tekstu*, „Prace Językoznawcze" 16 (3), s. 63–71.
Wojtak M., 2014b, *O języku i stylu polskiego dramatu. Studia i szkice*, Lublin.
Wojtak M., 2019, *Wprowadzenie do genologii*, Lublin.

Stability and Variability of Press Discourse: Selected Case Studies from the 18th and 19th Centuries

Abstract

This article analyzes death notices excerpted from 18th-century Warsaw newspapers – specifically, *Kurier Polski* and *Gazeta Warszawska* – as well as 19th-century titles *Kurier Warszawski*, *Kurier Codzienny*, and *Gazeta Polska*. Employing analytical tools specific to linguistic genology (based on Maria Wojtak's methodology), and particularly the category of the "genre sequence" (as defined by Stefan Sawicki), the study maps the transformations of printed death announcements from the early 18th century through the final decades of the 19th century.

The analysis demonstrates that the inception of this sequence was marked by brief, strictly factual accounts of death. Over the course of the 18th-century, this genre pattern evolved to include informative-evaluative elements and descriptions of the subjects' final moments. While the 19th-century press adopted and consolidated the established pattern of death notices, it simultaneously introduced further modifications. One trajectory of these changes maintained a commemorative model, ultimately leading to the emergence of the posthumous tribute (*wspomnienie pośmiertne*) and the commemorative profile. A second cycle of modifications shifted the texts' illocutionary potential from a purely informative to an informative-directive function. This shift resulted in the differentiation of subgenres of the obituary genre, such as the anniversary notice.